

Біленчук Петро Дмитрович –
професор кафедри досудового розслідування
Київського національного університету
внутрішніх справ,

Гавловський Владислав Данилович –
начальник відділу Міжвідомчого НДЦ з
проблем боротьби з організованою
злочинністю, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,

Сав'юк Олександр Васильович –
старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології Прикарпатського
юридичного інституту Львівського
державного університету внутрішніх справ

Концептуальні засади класифікації і профілактики міжнародного тероризму

У статті наведено класифікацію критеріїв тероризму як суспільно небезпечного явища. Розглянуто заходи з вдосконалення протидії тероризму.

Терор як засіб досягнення політичних цілей насильницьким способом відомий з моменту зародження людської цивілізації. Однак раніше тероризм не досягав такого розмаху на планеті, як сьогодні. Нині тероризм набув міжнародного глобального характеру. Нещодавно про тероризм можна було говорити як про локальне явище. У 80–90 роках ХХ століття він уже став універсальним феноменом. Глобалізація та інтернаціоналізація тероризму – це його незаперечні ознаки. Його феномен обумовлений розширенням і глобалізацією міжнародних зв'язків і взаємодією в різних областях. Поряд з більшою кількістю терористичних організацій і груп існує не менша кількість підтримуючих їх різних структур, аж до цілих держав-спонсорів тероризму. Сам по собі цікавий і знаменний той факт, що сьогодні основна матеріальна підтримка терористичних організацій надходить із арабських нафтовидобувних і розвинених західних держав. На території розвинених держав присутні численні релігійно-етнічні громади або діаспори, незадоволеність яких своїм станом у далекій для них соціально-культурній інфраструктурі також проявляється у різних формах підтримки своїх “братів” в інших країнах світу. Так формується фінансова база міжнародного тероризму.

Тривога світової спільноти ростом терористичної активності обумовлена численністю жертв терористів і величезними матеріальними збитками. Крім цього, світову громадськість насторожує й той факт, що завдяки розвитку новітніх технологій, що мають подвійне призначення, діяльності засобів масової інформації й глобальної комп'ютерної мережі “Інтернет”, де культивуються насильство й жорстокість, у все більшій кількості людей з'являється можливість отримати, а потім і використовувати інформацію про створення найвитонченіших методів вчинення терору. Не застраховані від спалахів тероризму навіть високорозвинені країни з різними політичними режимами й державними устроями, що не відстають в економічному й соціальному розвитку. Тільки за останній час людські й матеріальні

втраги у зв'язку з терористичними актами зафіксовані в Північній Ірландії, США, Росії, Кенії, Танзанії, Японії, Аргентині, Індії, Пакистані, Алжирі, Ізраїлі, Єгипті, Туреччині, Албанії, Югославії, Колумбії, Ірані, у державах Південно-Східної Азії й у ряді інших країн. Інтернаціональний характер життя людей, нові засоби зв'язку й інформації, нові види озброєнь різко знижують значимість державних кордонів та інших засобів захисту від тероризму. Зростає різноманіття терористичної діяльності, що усе більше погоджується з національними, релігійними, етнічними конфліктами, сепаратистськими й, так званими, визвольними рухами.

Терористична загроза стала особливо масштабною й небезпечною. Терористична діяльність у сучасних умовах характеризується широким розмахом, відсутністю явно виражених державних кордонів, наявністю зв'язку й взаємодією з міжнародними терористичними центрами й організаціями; твердою організаційною структурою, що складається з керівної й оперативної ланки, підрозділів розвідки й контррозвідки, матеріально-технічного забезпечення, бойових груп і прикриття; твердою конспірацією й ретельним відбором кадрів; наявністю агентур у правоохоронних і державних органах; сучасним технічним оснащенням; наявністю розгалуженої мережі конспіративних укриттів, навчальних баз і полігонів. Одержуючи у свої руки сучасні засоби ведення інформаційної війни, міжнародний тероризм нав'язує народам свої ідеї й свої оцінки ситуації, широко й безуспішно вирішує мобілізаційні завдання по залученню у свої ряди молоді і професійних найманців.

Терористичні організації налагодили між собою тісні зв'язки на загальній ідеолого-конфесійній, військовій, комерційній та іншій основі. Терористичні угруповання, особливо їхні керівники, в багатьох випадках тісно взаємодіють у питаннях придбання озброєнь, прикриття один одного, поділу функцій і завдань при проведенні ними масштабних операцій (як, наприклад, в Афганістані або Лівані).

Ці приклади показують, що сучасний тероризм здатний вести диверсійно-терористичну війну, брати участь у масштабних збройних конфліктах. Тероризм перетворився на досить прибутковий бізнес глобального масштабу з розвиненим "ринком праці" і додаткового капіталу (поставки зброї, наркоторгівля). Важливою особливістю сучасного тероризму є його добре структурований й організований характер. Терористичні організації створюють єдині керівні органи, систему управління своїми підрозділами. Проводяться наради й зустрічі керівників найбільш великих угруповань, координація діяльності організацій різної національної приналежності. Для створення більшого морально-психологічного ефекту й суспільного резонансу налагоджене інформаційно-пропагандистське забезпечення.

У ХХІ столітті лідери терористів висувають як основну мету боротьбу за владу спочатку в окремій країні, а потім і в усьому світі. Найбільшу активність у цьому проявляють представники суннітської гілки ісламу. Вони проголосили гасло створення єдиної ісламістської держави – ісламського халіфату, а головним об'єктом терористичного впливу як основної перешкоди на досягненні цієї мети, обрані найбільш розвинені країни світу на чолі зі Сполученими Штатами, проголошеними "імперією зла".

Першим кроком на шляху до перетворення тероризму на міжнародне явище стала спроба створення терористичного інтернаціоналу на континентальному рівні в Латинській Америці, що забезпечує споріднену взаємодію родинних бойових груп у різних країнах. А класичний приклад терористичного інтернаціоналу наприкінці ХХ ст. – "Міжнародний ісламський фронт джихада проти іудеїв і хрестоносців" під керівництвом Усами бен Ладена і його військове крило – організація "Аль-Каїда", філії якої створені в Судані, Єгипті, Ємені, Сомалі, Афганістані, Пакистані, Боснії, Хорватії, Алжирі, Тунісі, Лівані, на Філіппінах, у Таджикистані, Азербайджані, США, у Кашмірі (Індія), Чечні (Російська Федерація) [1].

Абсолютизація терору сприяла переходу до більш широкого формування терористичних організацій за рахунок найманців із числа декласованих елементів у своїх країнах і міжнародних авантюристів. Поява значних груп терористів-найманців сприяла різкому підвищенню рівня професіоналізму бойовиків.

Ведеться робота з відбору й підготовки прихильників, активних функціонерів і бойовиків для подальшого цілеспрямованого використання в кризових районах, де, наприклад, однією з конфліктуючих сторін є радикальні мусульманські організації. Терористичні методи стали їх найбільш улюбленою й використовуваною зброєю.

У боротьбі з тероризмом варто враховувати, що в ряді його форм, особливо в націоналістичному й релігійно-фундаменталістському тероризмі, істотну роль найчастіше можуть відігравати ірраціональні фактори, які не піддаються аналізу, що надто утрудняє проблему ранньої діагностики, прогнозування й профілактики терористичних актів. Враховуючи той момент, що безліч науковців, які займаються даною проблематикою, не можуть дійти до одного глобального висновку і дати точне визначення даному явищу та дати чітку класифікацію видів, способів та методів скоєння терористичних актів, вважаємо за потрібне проаналізувати напрацювання як вітчизняних, так і закордонних колег, чий зусилля спрямовані на боротьбу з цим злом.

При дослідженні тероризму, як суспільно небезпечного явища, варто виходити із глибокого розуміння сутності цього явища, маючи на увазі насамперед те, що тероризм служить досягненню найнижчих, антидемократичних, антигуманних цілей.

На сьогоднішній день з швидким розвитком НТР, форми прояву терористичних актів стали досить неоднорідними за своїм змістом і способами вчинення. У цілому світі кількість терористичних актів постійно зростає, розширює свій вплив міжнародна наркомафія, більш глобальним стає економічний екстремізм. Постійно виникають нові, не бачені до цього часу види тероризму, пов'язані з розвитком технологій та загальною комп'ютеризацією. Одні з них безпосередньо загрожують безпеці людини. Її життю та здоров'ю, інші – опосередковано. Однак чинний нині Закон України “Про боротьбу з тероризмом” від 20 березня 2003 року № 638-IV певної класифікації терористичних актів не дає. В законі згадується про два види тероризму – технологічний та міжнародний [2].

У свою чергу, ст. 7 Закону України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 року № 964-IV вказує на небезпеку національній безпеці України в екологічній сфері – від проявів техногенного, у тому числі ядерного та біологічного, тероризму, а на небезпеку в інформаційній сфері – на комп'ютерну злочинність та комп'ютерний тероризм [3].

Доктори права Д. Балтаг та О. Балан схильні вважати, що тероризм має багато форм і цілей, варіюється у часі й просторі, а тому його можна класифікувати по наступних критеріях:

1. За цілями і намірами терористичного акту. Сюди науковці відносять кримінальний, соціальний і політичний тероризм;
2. За територією вчинення терористичного акту – внутрішній або національний, міжнародний і транснаціональний тероризм;
3. За причинами прояву – расовий, національний, неофашистський та фундаментально-релігійний;
4. За способами здійснення – акти насильства зосередженні лише на реалізації поставленої мети.

Наступний – побічний тероризм – терористичні акти здійснюються з використанням непрямих прийомів і методів, які приводять до досягнення поставленої мети [4].

Дещо інше бачення цієї проблеми мають російські вчені В.І. Замковий і М.З. Ільчиков. Вони пропонують попарні варіанти класифікації і виділяють наступні види тероризму: революційний і контрреволюційний; субверсивний і репресивний; фізичний і духовний; селективний і сліпий; провокаційний; превентивний терор; військовий терор; кримінальний терор.

Під цими визначеннями автори розуміють наступне:

Субверсивний тероризм – тероризм, спрямований на дестабілізацію системи; репресивний – пов'язаний з придушенням системи.

Селективний тероризм – це індивідуальні теракти; сліпий – це акти насилля, спрямовані на невизначене коло осіб.

Провокаційний – властивий міжнародному тероризму.

Превентивний терор – той, що здійснюється спецслужбами держав. Військовий терор має місце тоді, коли в доктрину ведення війни входить особлива нелюдність, безжалісність, жорстокість військових операцій по відношенню до мирного населення, дітей, об'єктів Червоного Хреста, військовополонених і т. ін.

Кримінальний терор – це стан злочинності, коли вона виходить з-під контролю правоохоронних органів [5].

У монографічному дослідженні Е.Г. Ляхов та А.В. Попов також за парним принципом пропонують наступну класифікацію: *військовий і мирний тероризм; революційний і контрреволюційний тероризм; визвольний і репресивний тероризм; політичний та загально кримінальний тероризм* [6].

Під *мирним тероризмом* вчені мають на увазі здійснення терористичних актів у мирний час.

Н. Мелентьева пропонує класифікувати тероризм за наступними видами: ідеологічний, етнічний, релігійний та індивідуальний.

П.Д. Біленчук підходить до класифікації тероризму з такої позиції. Залежно від території вчинення тероризм поділяється на *внутрішній і міжнародний*. А самі терористичні акти можуть бути наступних видів: *диверсія; викрадення відомих політиків, чиновників, журналістів, дипломатів; замах і убивство; хайджекінг (захоплення транспортного засобу); захоплення будинків; партизанська війна, що локалізується в сільській місцевості; політичні вбивства; кібертероризм (кібервійна)*.

На думку вченого, не можна кваліфікувати як терористичний акт карні злочини, які епізодично або випадково використовують терористичні методи [7].

Ю.М. Антонян у своєму кримінологічному дослідженні пропонує класифікацію тероризму на: *державний, націоналістичний, військовий, корисливий, кримінальний та ідеалістичний* [8].

С.М. Мохончук схильний вважати, що чітку класифікацію дати не можливо, тому будь-яка форма класифікації тероризму буде умовною, так як, враховуючи безкінечну різноманітність форм тероризму, прийти до однакової класифікації не так просто. За такого підходу науковець розмежовує тероризм по його мотивації, тобто на *кримінологічному, або психологічному рівнях: націоналістичний тероризм; релігійний тероризм; політичний тероризм; інформаційний тероризм*.

В.В. Лунєєв виділяє характерний для російського суспільства тероризм і подає його у наступному вигляді: *політичний; кримінальний; національний і релігійний; державний; стихійний і організований; повітряний; міжнародний*.

С. Батюшкін та С. Харламов, узагальнивши результати вітчизняних та зарубіжних експертів з питань тероризму прийшли до висновку, що тероризм є *політичний; етнічний (націоналістичний) та релігійний* [9].

Вчені виділяють новий вид тероризму – “віртуальний”. Це тероризм, при якому існує можливість доступу до інформаційно-комп'ютерних технологій, за допомогою яких створюється видимість терористичної кампанії або окремого терористичного

акту, якого насправді не існує. Тим самим може бути здійснений потрібний психологічний вплив на широку аудиторію.

В.В. Крутов обґрунтовано доводить, що нашій державі притаманне таке негативне явище, як чиновницький терор. З ним можна абсолютно погодитись у тому, що наш громадянин в дійсності є практично беззахисним перед чиновницьким свавіллям і не завжди має реальні можливості довести свої проблеми до представників влади, зокрема, не знає, де одержати необхідну інформацію, до якої інстанції звернутися і як домогтися конкретної відповіді. Але у нашому випадку потрібно звернути увагу на те, що тероризм і терор є різними поняттями [10].

А.Е. Жалинський пропонує виділяти *державний (легальний) та екстремістський* тероризм, але як зауважує В.В. Устинов, саме визначення тероризму як легального є надто спірним, тому варто задуматись, чи можемо ми називати тероризм легальним.

За проведенням В.В. Устиновим дослідженням стає зрозумілим, що російські вчені виділяють наступні види тероризму: *політичний, кримінальний, націоналістичний, повітряний, міжнародний, ідеологічний, етнічний, релігійний, індивідуальний, державний, військовий, корисливий та ідеалістичний* [11].

З метою упорядкування вже існуючих класифікацій Б.К. Мартиненко пропонує розділяти тероризм за видами, типами та формами.

За видами на: *міжнародний і внутрішній*; за типами – на: *соціальний, націоналістичний і релігійний* (“правий” або “лівий”); за формами – на: *змовницький, політичний, кримінальний, інформаційний, психологічний, захоплення заручників і т. ін.*

Т.С. Бояр-Сазонович першою прийшла до класифікації тероризму за суб’єктами. Вона виділяє три основні види тероризму: *державний; груповий (організований); стихійний (індивідуальний)*.

Г.М. Міньковський і В.П. Ревін у результаті свого аналізу зарубіжного законодавства, прийшли до наступної класифікації тероризму: *державний; міжнародний; системний внутрішньодержавний; інший внутрішньодержавний; релігійний; точковий тероризм* [12].

Інший дослідник С.Н. Енікополов акцентує увагу на розмежуванні напрямів терористичного руху і виділяє три основні:

1. Боротьба проти уряду своєї країни;
2. Боротьба за національне самоствердження;
3. Релігійний тероризм.

У свою чергу С.А. Ефіров виділяє *державний терор; ультраправий, неофашистський; ультралівий, а також сепаратистський тероризм* [13].

Б.Г. Чурков дає наступну класифікацію тероризму: *соціально-політичний, який ділиться на праву і ліву гілки; етнополітичний; релігійний і сепаратистський, який може мати національний чи релігійний характер, або бути одночасно національним і релігійним* [14].

На думку М.В. Назаркіна, за основу класифікації сучасного тероризму потрібно брати ціннісно-цільовий (ідейний) критерій і виділити на його основі: *ідейний тероризм, тероризм одинок (включаючи сюди людей з психічними аномаліями) і так званий кримінальний тероризм*. Дослідник навіть виділяє підвиди кримінального тероризму, такі як *мафіозний, гангстерський, бандитський, кримінальний та ін.* [15].

Але, на нашу думку, потрібно погодитись з В.П. Ємельяновим, який не вважає за доцільне виділяти кримінальний тероризм як окремий вид, тому що всякий тероризм і так уже є кримінальним і ніякого некримінального тероризму не існує. У свою чергу науковець пропонує таку класифікацію тероризму: за мотивацією (політичний, релігійний, економічний і т. ін.); за суб’єктом злочину (здійснений

громадянином своєї держави чи іноземцем, представником владних структур, чи особою, яка не має ніяких повноважень) [16].

Надзвичайно цікавою вбачається думка Д.В. Ольшанського, який відкидає, як стверджує сам автор, нав'язану американцями термінологію. Він вважає, що міжнародного тероризму немає, кожен терорист має паспорт, громадянство, віросповідання, тому він завжди конкретний. Так у Росії – чеченський, в Англії – північно-ірландський, в Іспанії – баскський тероризм [17].

Що стосується безпосередньо проблеми класифікації тероризму, то як вважає В.В. Устинов, найменш спірним і найбільш ефективним з прикладної точки зору є його поділ на *міжнародний і внутрішній*, оскільки на основі даного поділу можлива екстраполяція стандартів, що застосовуються до злочинів міжнародного характеру, на акти тероризму, які носять міжнародний характер, а злочини проти світу і безпеки людства – на терористичні акти внутрішнього спрямування [11].

Узагальнюючи результати проведених на сьогоднішній день досліджень можна сформулювати наступну класифікацію тероризму і терористичних актів:

За причиною здійснення:

- 1) політичний (об'єднуючий, демонстраційний, конфронтаційний і провокаційний);
- 2) економічний;
- 3) етнічний (національно-визвольний, расовий);
- 4) світоглядний тероризм – здійснюється з мотивів принципової незгоди з панівними нормами і відносинами (релігійний, екологічний, феміністський);

За способом вчинення терористичних актів:

- 1) традиційний (коли використовується вогнепальна, холодна зброя, вибухові речовини, отрута та інші відомі здавна способи вбивств);
- 2) технологічний (коли в злочинних цілях використовуються найновітніші досягнення в галузі інформаційних і комп'ютерних технологій, радіоелектроніки, ядерної технології, генної інженерії, хімії, бактеріології, імунології тощо);
- 3) хайджекінг (захоплення транспортного засобу з метою вчинення теракту);
- 4) холодний (присутній тільки факт погрози, без застосування яких-небудь дій).

За територіальною діяльністю терористичної організації:

- 1) міжнародний (вплив на міжнародні відносини та міжнародний правопорядок терористичною організацією, державою);
- 2) внутрішній (наслідки терактів не виходять за межі держави);
- 3) об'єктний (точковий) спрямований проти визначених об'єктів.

У зв'язку з такою великою кількістю наукових підходів до даної проблеми важливою особливістю сучасного тероризму є те, що він став серйозним фактором ініціювання й формування осередків військової небезпеки, мілітаризації й жорсткості (радикалізації) політичної обстановки в ряді регіонів світу.

Колись існувала більш конкретна лінія між війною й тероризмом. Зараз зусиллями й намаганнями ідеологів і практиків терору вона стає наче усе більш умовною, рухливою. Відбувається своєрідне змішування й підміна причин і цілей кампаній терору й війни.

Нинішній тероризм служить не тільки доповненням і органічним елементом, але й “детонатором” військових конфліктів, зокрема, міжетнічних, внаслідок чого є важко переборною перешкодою мирному процесу.

Сучасний переділ світу підвищує роль міжнародного тероризму як інструменту політики навіть у, здавалося б, цілком нормальних демократичних державах. Є досить багато прикладів, коли чинники міжнародного терору використовуються, що називається, “на замовлення”, як таран для руйнування існуючих суспільно-

політичних і державних структур, порушення сформованих військово-політичних балансів сил, переділу зон інтересів, впливу й взаємодії.

Міжетнічні збройні конфлікти або конфлікти між офіційною владою й терористичними за своєю суттю збройними угрупованнями й організаціями – це ефективний спосіб дестабілізації обстановки в ряді регіонів колишнього СРСР, і особливо у Росії.

Заходу вигідно зберегти нинішній по всіх характеристиках терористичний чеченський режим, як фактор дестабілізації в Кавказькому регіоні, саме в силу геополітичних міркувань, тому що західні аналітики цілком обґрунтовано вважають, що Росія неминуче перетвориться на потужного суперника Заходу.

Сьогодні політичний тероризм усе більше зливається з загально кримінальною злочинністю. Їх можна часом розрізнити лише по цілях і мотивах, а методи й форми ідентичні. Вони взаємодіють і надають підтримку один одному. Нерідко злочини кримінального характеру маскуються політичними цілями, а їхні учасники, видаючи себе за терористів, вимагають відношення до себе після арешту як до політичних ув'язнених. У Латинській Америці, наприклад, ряд терористичних організацій (перуанських, колумбійських) тісно співпрацюють з наркобізнесом. Нерідко терористичні організації політичного спрямування для отримання фінансових і матеріальних ресурсів використовують чисто кримінальні методи, вдаючись до контрабанди, незаконної торгівлі зброєю, наркотиками.

Досить нестабільною є ситуація і на теренах нашої держави, у той час, коли більшість мусульманського населення країн СНД категорично засуджують радикальний іслам і чеченських ваххабітів, серед кримських татар України досить активно існують інші настрої. Мусульманські екстремісти в Криму виходили та й зараз виходять на підтримку чеченських терористів з гаслами “Народ Ічкерії – ми з тобою”. Крім того, неодноразово зафіксовані випадки тренувань по захопленню адміністративних будинків і заручників.

За даними МВС України в Республіці Крим донедавна діяли до сотні представників Масхадова й Басаєва. Чеченці в основному займаються вербуванням найманців, скупкою нерухомості й приватизацією великих підприємств і галузей курортного бізнесу в Криму; вони знайшли допомогу у морально-політичному плані, сюди відносяться різні акції протесту проти політики Росії в Чечні й підтримка чеченців у їхній боротьбі за незалежність. Це мітинги, пікети посольства РФ й консульств, інші заходи.

Оцінюючи ситуацію, що склалася в Україні в цей час, необхідно відзначити, що основними напрямками діяльності чеченських мафіозних структур є рекет, захоплення заручників, убивства “на замовлення”, солідні фінансові афери. У сфері чеченських інтересів в Україні також – торгівля чорними й кольоровими металами, продукцією сільського господарства, частково зброєю, а також – експлуатація міжнародних транспортних коридорів для перевезення наркотиків і контрабанди товарами.

Крім того, в останні роки, особливо в осінньо-зимовий період окремі регіони України стали базою відпочинку для чеченських збройних формувань, які з настанням весни вертаються в Чечню для ведення бойових дій.

Викриттю чеченської мафії в Україні перешкоджає відсутність у правоохоронних органах фахівців, які володіли б рідною мовою вайнахів (чеченців), а також відсутність необхідних коштів на виконання програми по боротьбі з чеченськими мафіозними структурами.

Оцінюючи наявну ситуацію, різні джерела так характеризують можливий рівень чеченської загрози: від “ми впритул зіштовхнемося із чеченською проблемою вже в найближчі місяці” і до: “існує певна небезпека виходу кримінальної ситуації з-під контролю правоохоронних органів”.

А тим часом під розмови про політику й демократію, а частково й любов до “волелюбного чеченського народу” в Україні реально існує й вимагає вирішення ця досить серйозна проблема.

Статистика свідчить, що в Україні набуває загрозливого характеру тенденція вчинення злочинів терористичної спрямованості з використанням вибухових пристроїв. За останні два роки зареєстровано понад 560 таких актів, внаслідок яких загинуло 90 осіб і понад 200 дістали поранення. Ці злочини вчинені, в основному, у кримінальному середовищі з метою розподілу сфер впливу в незаконній підприємницькій діяльності, усунення конкурентів та залякування представників органів державної влади.

Після терактів на території Росії Указом Президента України від 11 грудня 1998 року було створено Антитерористичний центр (АТЦ) – постійно діючий орган при СБ України. Саме сюди надходить інформація про терористичні наміри, яка узагальнюється, оцінюється і після цього приймається відповідне рішення. Безпосередніми виконавцями антитерористичних заходів в Україні є спецпідрозділи силових структур – “Кобра”, “Барс”, “Ягуар”, “Гепард” тощо, які мають відповідну до призначення підготовку. Вони як самостійно, так і у взаємодії зі спецслужбами інших держав у будь-яку хвилину готові вступити у боротьбу з терористами.

Протидія сучасному тероризму потребує винятково системного підходу, де, поряд з комплексом державно-правових заходів, найважливішою складовою має стати активна позиція громадянських інститутів нашого суспільства. Необхідно консолідувати різні громадські течії для підтримки глобальної стратегії з протидії тероризмові й екстремізму, створити багатофункціональну систему антитерористичних дій. Така система мала б передбачати оптимальне використання інтелектуального потенціалу нації, людського фактору країни і його мобілізацію для вирішення проблем боротьби з тероризмом.

Пріоритетність у боротьбі з тероризмом належить профілактичній діяльності. В її здійсненні мають знайти своє місце органи законодавчої та виконавчої влади, авторитети офіційної церкви, лідери політичних партій, засобів масової інформації та широка громадськість. Для того, щоб виключити з нашого життя тероризм, необхідно, насамперед, розкривати і знищувати корені цього явища, а не лише боротися з проявами тероризму, що неможливо без тісної взаємодії всіх державних і громадських структур, що спрямована на запобігання державним злочинам, усунення інших загроз безпеці особистості, суспільства і держави. Виділимо у цьому зв'язку три рівні попередження злочинів, що зазіхають на безпеку країни: 1) індивідуальна профілактика, тобто запобігання вчиненню протиправних діянь з боку окремих осіб чи їхніх груп; 2) профілактика окремих видів злочинів; 3) профілактика злочинності у цілому. І якщо завдання першого рівня (індивідуальної профілактики) повинні самостійно вирішувати правоохоронні органи і спецслужби, то на рівні профілактики окремих видів злочинів суттєве значення має участь органів влади, державних структур, громадських організацій, засобів масової інформації. Завдання третього рівня превенції тероризму, як соціального явища, повинні розв'язуватися переважно з використанням соціально-економічних і політичних важелів.

Не буде перебільшенням також нагадати про деяке гіпертрофоване уявлення про НСБ як у самих громадян, так і в деяких посадових осіб держави, що вбачають у ній тільки конкурента, а іноді – зброю опозиції. За відсутності реального громадського контролю, створюються передумови для криміногенних тенденцій у суспільному житті [1].

На думку аналітиків, актуальність проблеми удосконалення управління у сфері безпеки визначається складними соціально-економічними процесами сучасності, появою нових загроз безпеці, об'єктивною потребою розвитку демократичних процесів. У зв'язку з цим постає завдання зосередження уваги

громадськості на тому, що ефективне функціонування недержавного сектору безпеки – лише питання часу і залежить від усвідомлення, нагромадження і реалізації конструктивного громадського потенціалу.

За такого підходу Міжнародна громадська організація “Міжнародна антитерористична єдність”, метою функціонування якої є протидія світовій загрозі номер один – тероризму, виступає за об’єднання громадських зусиль, щоб максимально сприяти формуванню і розвитку недержавної системи національної безпеки, суб’єкти якої могли б вирішувати такі принципові завдання:

- проведення моніторингу й аналізу загроз національній безпеці, що зароджуються, виявлення джерел напруженості і конфліктогенності, розробка механізму керування загрозами і небезпеками, участь у формуванні ідеології безпеки і на її основі сприяння забезпеченню соціального миру, підвищенню громадянської відповідальності, розвиткові правової і патріотичної самосвідомості;

- організація і здійснення громадського контролю за діяльністю як недержавної, так і державної систем безпеки, сприяння їх погодженому функціонуванню як єдиного організму;

- розробка і реалізація проектів, спрямованих на забезпечення національної безпеки (інформаційно-аналітичних, експертно-правових, організаційно-прикладних, пропагандистських та ін.), залучення широких верств населення до процесу забезпечення життєдіяльності держави, підготовка кадрів для недержавної системи безпеки.

З точки зору необхідності усунення соціальних чинників тероризму й забезпечення сталого суспільного розвитку, варто наголосити, що це питання безпосередньо пов’язане з антикризовою політикою, спрямованою на реалізацію заходів щодо запобігання впливові кризових явищ світової економіки на Україну. Це стосується створення більш стабільного економічного середовища і практичного застосування системи індикаторів економічної (фінансової) безпеки держави, у тому числі своєчасної оцінки наявних і потенційних загроз соціально-економічному розвитку країни. Підкреслимо, що соціально-економічний аспект характеризує національну безпеку в плані гарантій економічної самостійності особи, захисту її приватної власності, матеріального добробуту народу України, стабільності соціально-економічної системи держави, її всебічного вдосконалення, подолання кризових явищ у соціальній сфері.

Список використаних джерел

1. *Тероризм: психологические корни и правовые оценки: круглый стол* // Государство и право. 1995. – № 4. – С. 27–31.
2. Закон України “Про боротьбу з тероризмом” від 20 березня 2003 року // Відомості Верховної Ради України: – 2003 – № 25. – Ст. 180.
3. Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 року № 964-IV // Відомості Верховної Ради України: – 2003. – № 39. Ст. 351.
4. Балтаг Д., Балан О. Понятие, причины и классификация терроризма // Міжн. конф. “Тероризм і національна безпека України”. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. – С. 30–32.
5. Замковой В.И., Ильчиков М.З. Терроризм – глобальная проблема современности. М.: Институт международного права и экономики, 1996. – С. 8–51.
6. Ляхов Е.Г., Попов А.В. Терроризм: национальный, региональный и международный контроль: Монография. – Ростов-на-Дону: РЮИ МВД России, 1999. – С. 71.
7. *Комп’ютерна злочинність: Навч. посіб.* / П.Д. Біленчук, Б.В. Романюк, В.С. Цимбалюк та ін. – К.: Атіка, 2002. – С. 158–166.
8. Антоян Ю.М. Терроризм. Криминологическое и уголовно-правовое исследование. – М., 1998. – С. 39–42.
9. Батюшкин С., Харламов С. Вакцина от “чумы” // Армейский сборник. – 2003. – № 2.

10. Крутов В.В. Протидія міжнародному тероризму як системно-соціально складова національної безпеки України // Стратегічна панорама. – 2003. – № 2. – С. 110–111.
11. Устинов В.В. Международный опыт борьбы с терроризмом: стандарты и практика. – М.: ООО Издательство “Юрлитинформ”, 2002. – С. 20–23.
12. Миньковський Г.М., Ревин В.П. Характеристика терроризма и некоторые направления повышения эффективности борьбы с ним // Государство и право. – 1997. – № 8. – С. 85.
13. Эфиров С.А. Покушение на будущее. – М., 1984. – С. 35–39.
14. Чурков Б.Г. Социально философские аспекты современного терроризма. Автореф. ...дис. канд. философ. наук. – М.: МПГУ, 1993. – С. 12.
15. Назаркин М.В. Криминологическая характеристика и предупреждение терроризма: Дис. ...канд. юрид. наук. – М., 1998. – С. 30.
16. Емельянов В.П. Терроризм и преступления террористической направленности. – Харьков: Рубикон, 1997. – С. 20–21.
17. Ольшанский Д. Психология терроризма. – СПб.: Питер, 2002. – 228 с.

The article is dedicated to the classification of the terrorism criteria as a social dangerous phenomenon. The improvement measures of the counteraction of terrorism are considered.

© П.Д. Біленчук, В.Д. Гавловський, О.В. Сав'юк, 2008